

УДК 338.432

Меглей В.І.

*аспірант кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

СКЛАДОВІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Статтю присвячено основним складовим концепції сталого розвитку. Подано особливості аграрного сектора національної економіки як сфери застосування концепції сталого розвитку. Окреслено перспективні напрями запровадження концепції сталого розвитку в аграрному секторі України.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрний сектор, концепція.

Меглей В.И. СОСТАВЛЯЮЩИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Статья посвящена основным составляющим концепции устойчивого развития. Представлены особенности аграрного сектора национальной экономики как сферы применения концепции устойчивого развития. Намечены перспективные направления внедрения концепции устойчивого развития в аграрном секторе Украины.

Ключевые слова: устойчивое развитие, аграрный сектор, концепция.

Megley V.I. COMPONENTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SECTOR

The article is devoted to the basic components of the concept of sustainable development. The features of the agrarian sector of the national economy as the scope of the concept of sustainable development are presented. Promising directions of introducing the concept of sustainable development in the agrarian sector of Ukraine are outlined.

Keywords: sustainable development, agrarian sector, concept.

Постановка проблеми. Цивілізаційний розвиток, пройшовши певні етапи, перейшов у стадію глобалізації, перебуваючи під впливом об'єднуючих політичних, економічних, соціогуманітарних, екологічних факторів суспільного поступу. У сукупності ці фактори сприяють узгодженню внутрішньодержавних і зовнішніх стратегічних напрямів розвитку, які формуються під впливом світових тенденцій. Сприяють цьому і міжнародні організації, які розробляють та формують загальноцивілізаційну (планетарну) ідеологію розвитку. У переліку знакових є концепція сталого розвитку, на яку орієнтується більшість країн світу, зокрема й Україна.

Актуальність концепції сталого розвитку зумовлена питанням взаємозв'язку і взаємозалежності між економічним зростанням та збереженням довкілля на противагу ірраціональним методам використання природних ресурсів, які застосовувались у попередні століття. Як відомо, згідно із існуючим антропоцентричним принципом розвитку, природа розглядається як засіб для існування людини, що призводить до загрози екологічної катастрофи, виснаження екосистем та, як наслідок, погіршення якості життя населення. Особливо актуально це для аграрного сектора національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання сталого розвитку дістали широкого висвітлення у суспільно-політичній і науковій літературі. Серед українських науковців, які працюють над даною проблемою, відзначимо таких як В. Геєць, З. Герасимчук, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, М. Згуровський, В. Кравців, Л. Мельник, В. Трегобчук, А. Третяк, М. Хвесик, Є. Хлобистов, В. Шевчук та ін. Стосовно запровадження концепції сталого розвитку в аграрній сфері, то над цією проблематикою, зокрема, працюють такі вчені: О. Бородіна, Ю. Губені, Ю. Лопатинський, Ю. Лупенко, Л. Молдаван, Т. Осташко, Б. Пасхавер, О. Попова, І. Прокопа, П. Саблук, О. Шпикуляк, О. Шубравська, В. Юрчишин та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій з проблематики сталого розвитку, питання практичного її впровадження остаточно не вирішене. Більш за все це актуально для аграрного сектора

національної економіки, який безпосередньо взаємодіє із довкіллям.

Мета статті полягає в окресленні основних складових концепції сталого розвитку та поданні перспективних напрямів її запровадження з урахуванням специфіки аграрного сектора національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З позицій сталого, екологічно збалансованого розвитку стратегія людської діяльності має орієнтуватися на максимальне збереження природних ресурсів та мінімізацію втручань у біосферу. Відповідно, ефективна у минулому економічна система втрачає свою доцільність унаслідок її часткової непридатності до відтворення земних екосистем і потребує суттєвої трансформації [1].

Тож необхідність запровадження принципів сталого розвитку у логіку та наповненість сучасного суспільного життя здебільшого не викликає сумнівів. У цілому одноставні науковці та практики, політичні та громадські діячі у змістовному наповненні концепції сталого розвитку. Так, відповідно до концептуальних засад, які забезпечують сталий розвиток, відносять такі складові [2, с. 10]:

- екологічну, яка визначає умови і межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації;
- економічну, що передбачає формування економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку;
- соціальну, яка утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки та благополуччя.

Звісно, сучасне усвідомлення необхідності дотримання принципів збалансованого природооохоронного соціально-економічного розвитку пройшло певний історичний шлях. Як це не дивно на перший погляд, але авангардними підходами щодо стримування потенційно небезпечної ірраціональної моделі природокористування відзначилися найбільші індустріальні країни, а саме США, Великобританія, Німеччина, Франція та ін. Так, після виходу у світ у 1972 р. доповіді Римського клубу «Межі зростання» (Limits to Growth) [3], яка мала великий суспільний резонанс, на дану проблему звернули увагу не тільки окремі країни, але й світова спільнота, а провідними міжнародними орга-

нізаціями розпочалася розробка та впровадження у життя ідей сталого розвитку, що триває і по теперішній час, послідовно актуалізуючись.

Загальносвітовий характер і інтернаціональна значимість концепції сталого розвитку підтверджується підвищеною увагою саме міжнародних організацій, насамперед ООН. У числі найвагоміших, зокрема, конференція ООН з проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.), Звіт Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища та розвитку (1987 р.), конференція ООН з проблем навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) та багато інших заходів. Серед значущих нещодавніх подій – конференція ООН з питань сталого розвитку, відома як «Ріо +20» (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.) [4] та багато інших.

Зауважимо, що разом із значною міжнародною увагою саме поняття сталого розвитку багатогранне та складне, тож його можна трактувати по-різному. Як наслідок, визначень щодо категорії «сталий розвиток» багато. Одним із перших було трактування, запропоноване Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН ще у 1987 р., згідно з яким сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [5]. Таке визначення доволі узагальнене, проте стосується головної мети реалізації концепції сталого розвитку. Водночас тут не актуалізовані три складові сталого розвитку: економічна, соціальна, екологічна, на збалансований розвиток яких і повинна бути спрямована концепція.

Багатогранність і багатоелементність самої категорії передбачає множинність її трактувань. Головне – максимальне охоплення як складових, так і завдань їхнього збалансування (можливо, саме тому такий розвиток ще називають «збалансований»). Відповідно, як наукові розробки, так і практична реалізація предмета дослідження повинні базуватися на системному підході у стійкій взаємодії складових загальносистемних закономірностей у їхній цілісності, структуризації, ієрархізації, функціоналізації, системному ефекті.

Долучились до цієї проблематики і вітчизняні вчені. За словами В. Трегубчука [6], необхідність переходу на модель сталого розвитку всіх країн світу, у тому числі й України, об'єктивно зумовлена демографічним «вибухом», сучасною науково-технічною революцією, а також нинішнім кризовим станом земної біосфери, істотним зниженням її відновлювальних, відтворювальних і асиміляційних можливостей унаслідок надмірних антропогенних навантажень на природу.

В Україні початкові спроби опанування загальноприйнятих тенденцій переходу до ідеології сталого розвитку на засадах даної концепції припадають на перше десятиріччя незалежності країни. Так, у 1997–1998 рр. були зроблені перші кроки на державному рівні щодо офіційної імплементації всесвітньої стратегії сталого розвитку. У Національній доповіді України про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період (1992–2001 рр.) зазначається, що даний проміжок часу для країни характеризується як підготовчий етап переходу до сталого розвитку [7]. За цей час було створено Національну комісію сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України (яка була ліквідована у 2003 р.), а також прийнято ряд офіційних документів. Економічна і соціальна стратегія переходу до сталого розвитку визначається Посланням Прези-

дента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 роки», указами Президента України «Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року», «Про стратегію подолання бідності», «Про основні напрями земельної реформи» та ін.

Екологічна стратегія розвитку України регламентується у таких документах: «Основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР), «Національний план дій з гігієни довкілля» (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо поліпшення стану гігієни довкілля на 2000–2005 роки» від 13.10.2000 р. № 1556), Послання Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки» (від 23.02.2000 р. № 276а/2000) тощо. Розроблені документи та стратегії, нормативні акти загалом базувалися на відповідності принципам сталого розвитку.

Послідовним кроком щодо переходу України на принципи сталого розвитку та імплементації досягнутих домовленостей у Йоганнесбурзі у 2002 р. стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки» (від 26.04.2003 р. № 634) [8]. Важливість цієї Програми – у забезпеченні комплексного підходу до формування та реалізації державної політики, побудованої на чітко визначених ресурсо-екологічних пріоритетах розвитку.

Україна офіційно підтримала ряд міжнародних рішень щодо сталого розвитку, таких як «Порядок денний на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) [9], Декларація Тисячоліття ООН (2000 р.) [10], Йоганнесбурзька декларація [11] та План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку [12] (Йоганнесбург, 2002 р.), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.) [4].

Разом із тим в Україні досі немає загальнонаціонального плану практичного впровадження ідей сталого розвитку у національній економіці та системі господарювання. Серед факторів такої ситуації є відсутність до цього часу затвердженої національної стратегії сталого розвитку та плану дій з її реалізації, і навіть концепції, а також неповна імплементація у чинному законодавстві положень міжнародних документів і угод у даній сфері [13].

Незважаючи на законодавчо-нормативні прогалини, в Україні усвідомлення нової парадигми розвитку має сприяти радикальним змінам у всіх сферах національного господарства, також в окремих секторах і галузях. На нашу думку, першочергово це стосується аграрної сфери економіки.

Аграрний сектор України відігравав і продовжує відігравати визначну роль у розвитку національної економіки. Він демонструє економічне зростання як у кризовий 2008 р., так і в дуже непростий 2014 р. [14]. Як відомо, аграрний сектор реалізує ряд важливих макроекономічних функцій, серед яких – гарантування продовольчої безпеки країни, забезпечення переробних галузей сировиною, працевлаштування мешканців сільської місцевості тощо. В останні роки вітчизняний аграрний сектор формує вагому частку експортних надходжень. На нинішньому етапі позитивно змінюється суб'єктна струк-

тура аграрного виробництва – в обсязі виробництва прискорено зростає частка сільськогосподарських підприємств, натомість приріст основних параметрів господарств населення також наявний, але менший, ніж рівень підприємств. Порівняно з попередніми періодами позитивним є ріст виробництва продукції тваринництва, обсяги якого суттєво зменшувались у 1990-х роках.

Разом із позитивами, варто відзначити обмежувачі фактори та ризики подальшого розвитку аграрного сектора України на шляху сталості. Безумовно, за специфікою виробничої діяльності аграрний сектор безпосередньо пов'язаний із довкіллям і перебуває під впливом природно-кліматичних факторів, а сільськогосподарське виробництво ґрунтується на споживанні природних ресурсів. У той же час частка аграрного сектора у забрудненні та деградації довкілля становить понад третину загального обсягу деструктивної дії [15, с. 19]. Такий стан справ визначає зростаючий загрозливий вплив аграрного сектора національної економіки на екологічну ситуацію у країні в цілому. Зауважимо, що суспільний інтерес до екології, і не тільки стосовно аграрного сектора, істотно знизився, наприклад, населення в основному більше переймається проблемами економічного виживання, ніж екологічними питаннями.

Як зазначалося, невід'ємною складовою сучасної концепції сталого розвитку, разом із економічною та екологічною, є соціальна складова. У сучасному аграрному секторі національної економіки наявні обмежувачі фактори розвитку і щодо соціальної складової. Наприклад, заробітна плата в сільському господарстві традиційно відстає від середньої по країні за усіма видами економічної діяльності. І хоча цей розрив і скорочується в останні роки, рівень оплати праці в аграрному секторі залишається одним з найнижчих. Розглядаючи інші соціальні складові, зауважимо, що раніше сільськогосподарські підприємства як системоутворюючі елементи життя села спрямовували значний обсяг коштів на його соціальний благоустрій. Нині ж ця практика майже не має конкретної реалізації в українському селі.

Негативний вплив на збереження необхідних екологічних і соціальних параметрів має структурне розшарування суб'єктів аграрного виробництва [16, с. 145–147]. На сьогодні можна виокремити три групи сільськогосподарських товаровиробників: 1) великі підприємства (насамперед агрохолдинги); 2) середні та малі підприємства, фермерські господарства; 3) господарства населення. Зауважимо, що такий поділ визначальний як з позицій неоднакового рівня економічних доходів, так і різного впливу на екологічну та соціальну складові, що в сукупності формує сучасну ситуацію в українському селі, коли приріст здебільшого має екстенсивний характер.

Фактичний рівень визначених складових сталого розвитку та співвідношення між ними значною мірою відзначаються незбалансованістю. На нашу думку, економічна складова в аграрному секторі національної економіки часто є пріоритетною, що обмежує та стримує перспективи розвитку соціальної та екологічної складових. До певної міри це закономірно, адже у кризових умовах екологічні та соціальні питання відходять на другий план. Але з погляду стратегічного розвитку така ситуація безперспективна. Слабо аргументовано це і з позицій тактичних. Проте якщо концепція сталого розвитку залишається загальною декларацією і не вживаються заходи щодо державно-регулятивного забезпечення її

практичної реалізації, аграрна система перебуває на рівні саморегулювання з пріоритетністю «найвигідніших» складових.

Зазначені й багато інших факторів і фактів визначають незбалансованість розвитку аграрного сектора України, а також іншої підприємницької діяльності на селі, що в цілому не сприяє розвитку сільської місцевості. Розв'язання згаданих проблем вважаємо за можливе здійснити на засадах саме концепції сталого розвитку аграрного сектора національної економіки.

Основні напрями впровадження концепції сталого розвитку в аграрному секторі економіки України мають стосуватись екологічної складової: зниження рівня забруднення довкілля, зменшення розораності ґрунтів і поліпшення їхньої якості, мінімізації вирощування монокультур і технічних культур, які виснажують земельні ресурси та не використовуються для виробництва продуктів харчування. Збалансованість також повинна реалізуватись за рахунок оптимальних обсягів хімізації аграрного виробництва.

Необхідною є низка заходів соціального спрямування: підвищення рівня оплати праці та соціального забезпечення працівників аграрного сектора, покращання умов праці та життя у сільській місцевості тощо.

Звісно, реалізація зазначених заходів вимагає додаткових витрат, що ще раз підтверджує необхідність збалансування економічної, соціальної та екологічної складової сталого розвитку.

Як засвідчує апробація результатів наших досліджень [17, с. 25], реалізація концепції сталого розвитку в аграрному секторі України охоплює як макро-, так і мікроекономічний рівні, тобто стосується заходів державного регулювання (концепцій, доктрин, програм розвитку, національного плану дій тощо), з одного боку, і прийняття концепції сталого розвитку як морально-етичної та інноваційно-інвестиційної програми функціонування суб'єктів господарювання аграрного сектора національної економіки – з іншого. При цьому разом із стимулюванням сталого розвитку повинен забезпечуватись контроль дотримання основних його засад.

Висновки. Перспективи подальшого прогресу аграрного сектора економіки України необхідно розглядати саме в контексті законодавчо-нормативного регламентування та практичного запровадження концепції сталого розвитку. Тому актуальним стає перехід на засади сталого розвитку та пошук альтернативних методів господарювання, які були б спрямовані на заощадливе використання природних ресурсів і мінімізацію втручання у біосферу, щоб максимально нівелювати існуючий дисбаланс у тріаді «довкілля – соціум – економіка». Саме на збалансування трьох основних складових сталого розвитку, у тому числі в аграрному секторі, мають бути спрямовані подальші теоретико-методологічні та прикладні дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глушко Т.П. Концепція сталого розвитку як аграрна філософія сучасної цивілізації / Т.П. Глушко, Л.М. Корсак // Мультиверсум. Філософський альманах. – К. : Центр духовної культури, 2007. – № 66 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_66/Glushko.pdf.
2. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. Б.Є. Патона. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
3. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens III W.W. The

- Limits to Growth : a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. – Universe Books, 1972. – 205 p.
4. Будущее, которого мы хотим. Итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию «Рио+20» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/66/288&Lang=R.
 5. Report of the World Commission on Environment and Development : Our Common Future. – Oxford : Oxford University Press, 1987. – 300 p.
 6. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України / В.М. Трегобчук // Вісник НАН України. – 2002. – № 2. – С. 31–40.
 7. Національна доповідь України про стан виконання положень «Порядку денного на XXI століття» за десятирічний період (1992–2001 рр.). – Київ, 2002. – 55 с.
 8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 роки» від 26.04.2003 р. № 634 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/634-2003-p>.
 9. «Повестка дня на XXI век» / Организация Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml.
 10. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
 11. Иоханнесбургская декларация по устойчивому развитию / Организация Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml.
 12. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию / Организация Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd.pdf.
 13. «Проекты концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування». Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/>.
 14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 15. Лопатинський Ю.М. Сталий розвиток аграрного сектора національної економіки у контексті євроінтеграції / Ю.М. Лопатинський // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Економіка». – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – Вип. 730-731. – С. 17–20.
 16. Лопатинський Ю.М. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств : [монографія] / Ю.М. Лопатинський, С.І. Тодорук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 220 с.
 17. Меглей В.І. Аграрний сектор на шляху сталого розвитку / В.І. Меглей // Шляхи стабілізації фінансово-економічного стану країни : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 23–24 жовтня 2015 р.). – Львів : ЛЕФ, 2015. – С. 24–25.

УДК 378.3:334.025

Мілевський С.В.
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

Мілевська Т.С.
старший викладач
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУЛЬНОГО ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню світового досвіду формульного фінансування вищої освіти. Розглянуто переваги та недоліки формульного фінансування. Наведено типові формули. Розглянуто можливості застосування формульного фінансування вищої освіти в Україні.

Ключові слова: вища освіта, механізм фінансування, формула фінансування, розподіл державних коштів, стратегія реформування.

Милевский С.В., Милевская Т.С. ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМУЛЬНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящена изучению мирового опыта формульного финансирования высшего образования. Рассмотрены преимущества и недостатки формульного финансирования. Приведены типичные формулы. Рассмотрены возможности применения формульного финансирования высшего образования в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, механизм финансирования, формула финансирования, распределение государственных средств, стратегия реформирования.

Milevskiy S.V., Milevska T.S. PERSPECTIVES OF HIGHER EDUCATION FORMULA FUNDING IN UKRAINE

The article is devoted to the study of higher education formula funding international experience. The advantages and disadvantages of formula-funding are considered. Typical formulas are described. The possibilities of higher education formula-funding implementation in Ukraine are considered.

Keywords: higher education, funding mechanism, funding formula, the allocation of public funds, the strategy of reforms.

Постановка проблеми. Для поглибленого вивчення сучасних проблем фінансування вищої освіти необхідно докладно досліджувати «моделі фінансування», які використовуються органами державної влади для визначення бюджетів, які передаються в навчальні заклади системи вищої освіти.

Механізми державного фінансування містять важливі стимули для досягнення трьох основних критеріїв функціонування системи вищої освіти: якість, ефективність і справедливість. Режими фінансування й моделі фінансування не тільки служать для виділення ресурсів для даних цілей, але й викорис-